

Pretoriana

**TYDSKRIF VAN DIE PRETORIASE HISTORIESE VERENIGING:
GENOOTSKAP OUD-PRETORIA**

**JOURNAL OF THE PRETORIA HISTORICAL ASSOCIATION:
OLD PRETORIA SOCIETY**

Prys R 4,00 PRICE

PRETORIANA Nr.97 - November 1990

Committee members of the Pretoria Historical Association:
the Old Pretoria Society

Dr.N.A.Coetzee, chairman, telephone 46 3142

Mr.W.J.Punt, vice-chairman, preservation of buildings and
other structures

Mrs.D.E.Nel, secretary, telephone 343-2790 house

Mr.M.L.R.Cloete, representative of the City Council of
Pretoria

Mrs.M.Andrews, organizer of motorcoach tours

Mr.T.E.Andrews, editor of the "Newsletter" and preservation
of cemeteries

Mrs.M.Beets, deliveries to the Post Office

Mr.A.Jansen, schoolgardens competition

Dr.C.de Jong, editor of "Pretoriana", tel.348-3111

Mr.D.Panagos, forts

Mr.C.J.Reinecke, treasurer

Mrs.E.Viljoen, organizer of functions

Mrs.M.L.Willmer, archives, telephone 70 3052

The postal box number of the secretariat is 4063, Pretoria
0001. The telephone number of the secretary is 012 (code of the
Pretoria telephone district) 343-2790 house.

-o-

"PRETORIANA" - AFRICANA

Offer of back-copies of "Pretoriana" on sale

Can you now buy a history book of 300 pages for less than
R 50,00? No!

But can you buy over 2000 pages of history of Pretoria
for R 20,00? Yes! Contact Anton Jansen at telephone
998 9406 house, or 86 4682 in office hours to arrange the
purchase of a set of "Pretoriana" to be fetched by you or
delivered to you. Only a few copies are now out of stock.
Anton Jansen's postal address is P.O.Box 32 704, Glen-
stantia, Pretoria 0001.

PRETORIANA Nr./No.97 - August/Augustus 1990

TABLE OF CONTENTS / INHOUDSOPGAWE	Page/ Bladsy
The Pretoria Historical Association: The Old Pretoria Society	2
N.A.Coetzee, "Onthulling van J.J.Kirkness Gedenkplaat by industriële area Kirkney	2
Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Spoorweg-Maatschappij	7
C.de Jong, "Die Nederlandse NZASM-personeel herdenk - Bespreking van: Robert C.de Jong, 'Die lewensomstandighede en kulturele bydrae van die Nederlandse NZASM-werknemers 1887-1909", proefskrif UP, Pretoria 1989	7
Robert C.de Jong, "The living conditions and cultural contribution of the Dutch employees of the Netherlands South African Railway Company (NZASM)1887-1909" (Summary of doctoral thesis University of Pretoria)	13
J.Ploeger, "Uit die geskiedenis van die NZASM 1887-1908"	15
C.de Jong, "100 jaar gelede die Randtram, 1890-1990"	40
J.Ploeger, "Ter herinnering aan Jonkheer Professor Doktor Pieter Jan van Winter, Nederlandse geskiedskrywer van o.m. die NZASM"	45
Die Nedbank, 1888-1988	
C.de Jong, "Uit die geskiedenis van die Nedbank (3) - Die hoofagent oor die besetting van Pretoria, Junie 1900"	51
Afrikanerboere in Oos-Indië (5)	64
C.de Jong, "Johan Gerrit van Ham, leader of the Irreconcilables"	64
Ander bydraes	
Kobus Farrell, "Ek wonder oor fabels en feite - 'n opstel oor een van Pretoria se pioniersgesinne, Farrell"	73
Uit die tydskrifte / From the journals	
C.Pama, " 'n Eeu emigrasie vasgelê"	78
Bylae: Afdruk van die nuwe wapenskild van die Stad Pretoria met toeligting in Afrikaans en Engels	tussen 40 en 41

ONTHULLING VAN J.J. KIRKNESS GEDENKPLAAT BY INDUSTRIËLE AREA
KIRKNEY UNVEILING OF J.J. KIRKNESS PLAQUE AT KIRKNEY INDUS-
TRIAL AREA

Op 18 November 1989 is die John Johnston Kirkness gedenkplaat deur die Genootskap Oud-Pretoria by die Industriële Area Kirkney, Hercules, Pretoria, onthul. Die funksie het om 10 vm. begin en is bygewoon deur 'n groot aantal lede van die Genootskap Oud-Pretoria wat sedert sy stigting in 1948 as die Historiese Genootskap van Pretoria funksioneer. Die Voorsitter, Dr. N.A. Coetzee, verwelkom die lede, insonderheid meneer John Niven Kirkness, 95 jaar oud en enigste oorlewende kind van J.J. Kirkness. Hy word versoek om die gedenkplaat te onthul, 'n voorreg wat hy ten seerste waardeer. Meneer David John Kirkness en sy vrou Edwyna het hulle vader na die funksie gebring om die onthulling te doen, en die waardering van die familie word deur D.J. Kirkness uitgespreek. Die bewoording van die Gedenkplaat is soos volg en word deur die voorsitter voorgelees:

KIRKNEY INDUSTRIAL TOWNSHIP

This industrial area derives its name from John J. Kirkness (1857-1939) the pioneer builder, contractor, brick, tile and pottery manufacturer of Pretoria. He was born in the Orkney Islands.

KIRKNEY NYWERHEIDSGBIED

Hierdie nywerheidsgebied is genoem na John J. Kirkness (1857-1939) die pionier bouer, kontrakteur en vervaardiger van bakstene, teëls en erdewerk van Pretoria. Hy is op die Orkadiese Eilande gebore.

GENOOTSKAP OUD-PRETORIA

OLD PRETORIA SOCIETY

The Chairman welcomed the representatives of Corobrik on whose terrain the monument was erected at the expense of the company, viz. Mr. Ken Faithfull and his wife, and Mr. Brian Webster and his wife. Mr. Ken Faithfull addressed the gathering as follows. He is the Business Development Manager of Corobrik Transvaal.

Mr Chairman, Honoured guests, members of the Old Pretoria Society, ladies and gentlemen....

My Managing Director, Mr. Brian Waberski, has asked me to convey his apologies for not being here this morning due to pressure of business. He sends his thanks and best wishes to everyone involved in this project.

Due to Mr. Waberski's absence it is my privilege to address you today. The purpose of this ceremony is to unveil this magnificent tribute to Mr. J.J. Kirkness which acknowledges his contribution towards the Pretoria we know today.

The magnitude of this contribution must not be underestimated since, in my opinion, bricks form the very fabric of society. When Mr. J.J. Kirkness established his company it was for the express purpose of providing a high quality brick for the use in the construction of the Raadzaal, he must have perceived that Pretoria was at a crossroads and that the bricks he made would enable the growing city to become a metropolis, to acquire stature and dignity.

Later, just after World War One, he introduced the principle of de-airing in the extrusion of clay bricks, the very latest technology at that time, he proved again that he was a man of vision and faith.

In many ways we are at a crossroads today similar to the one that Mr. J.J. Kirkness stood at all those years ago. Dramatic social and political changes in our country have brought a rush of rural dwellers to our cities and industrial areas. I am sure that one of the aspirations they cherish most dearly is the ownership of their own home.

The requirement at present is for 850 000 houses and visionaries just like Mr. J.J. Kirkness in organisations like the South African Housing Trust, great financial institutions, builders and brick manufacturers like ourselves are applying their talent and imagination to rising to the challenges that these changes have created.

So history repeats itself and once again bricks are helping to create the fabric of society. I have no doubt in my mind that if Mr. J.J. Kirkness were alive today, he would be in the vanguard of this group of nation builders.

As brickmakers, we are proud to be custodians of the J.J. Kirkness tradition and to be associated with the erection of this monument. It does great credit to the members of the Old Pretoria Society that they recognised the importance and relevance of this little piece of history.

I would like to congratulate and thank all those concerned with this project, particularly the Chairman of the Old Pretoria Society, Dr. Coetzee, Mr. Kroeger, Chief Architect of the Pretoria City Council, and the Pretoria branch of Corobrik, Transvaal, represented today by Mr. Bryan Webster, the Branch Manager.

By your efforts you have created at the same time a link with the past and an inspiration for the future.

Thank you.

Die Voorsitter hou 'n kort toespraak. Dit is die derde gedenkplaat ter ere van J.J. Kirkness wat die Genootskap Oud-Pretoria in Pretoria aanbring en laat onthul, naamlik:

1. in die ou Poskantoor se gang waar die eerste werkplek en hoofkantoor van J.J. Kirkness was
2. by die Steengroewe in Groenkloof, op 'n ereplek in die

huidige Pretoria Onderwyserskollege, wat pas daar op die perseel gebou is

3. hierdie plaat by die ingang van die Hercules Steenfabriek van Kirkness, en die aantree tot die Kirkney Industriële Gebied, wat deur die Pretoriase Stadsraad oopgestel is vir nywerhede om daar te ontwikkel.

So word die pionier van Pretoria, J.J. Kirkness, vereer vir sy groot toekomsblik en sy harde arbeid om Pretoria as hoofstad van Suid-Afrika te bou. Ons ken die stene met "Kirkness" aan die eenkant en "Pretoria" aan die anderkant ingegraveer, Kirkness Stene, of Pretoria Brick. Sommige ondernemings en persone het nog van hierdie ou stene in besit en berg dit op in hulle brandkluis of brandkas, as Nasionale Gedenkwaardighede. In die amptelike tydskrif "Pretoriana" van die Genootskap Oud-Pretoria vind ons volledige besonderhede oor die lewe en werk van J.J. Kirkness in uitgawes: 1(1); 1(2); 3(2); 4(3); 38(1957); 88(1985); 90(1986). Ook word 'n lewensoorisig gevind in die "Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek" Deel 5.

Ons bring eer aan sy eggenote, Mary Ann Baikie, wat hy in Skotland gaan haal het. Beide is in die Rebeccastraat Begraafplaas in die Presbyterian Acre begrawe. Lede word gevra om al hierdie bronne te lees en die lewe van J.J. Kirkness as inspirasie vir die toekoms te beskou.

Vervolgens vra die Voorsitter vir meneer Vic Kroeger om 'n paar woorde te sê.

Welcome to honoured guests and members of the Old Pretoria Society.

I would like to sketch the sequence of events leading up to the erection of this monument. The Old Pretoria Society approached the City Council for assistance to erect a monument in remembrance of the late J.J. Kirkness in the Kirkney Industrial Area.

Sketch plans were prepared and the estimate worked out at R6 000,00. A request by the Old Pretoria Society for financial assistance was however turned down.

Nevertheless, permission was granted for the erection of the monument within the road reserve on Van der Hoff Road outside the Brick 'n Tile centre, an affiliate of Corobrik.

I decided to approach Corobrik for financial assistance on behalf of the Old Pretoria Society. To lighten the financial burden the monument was scaled down somewhat.

Corobrik very generously agreed to erect the monument at their expense.

Further problems were encountered when construction was started. The Provincial Administration pointed out that the stretch of road was in fact theirs and not the City Council's. Permission was refused for the erection of the monument on the road reserve.

Once again back to the drawing board and to Corobrik. They very graciously agreed to erect a once again watered down version of the monument on their property at the entrance gate where it now stands.

Many thanks to Corobrik for all they have done and all the tolerance they have shown in the erection of this monument.

Die Voorsitter versoek meneer Tom Andrews om Vic Kroeger te bedank, wat dan ook gedoen word, met baie waardering vir die groot rol wat hy gespeel het om die onthulling vanmôre moontlik te maak. Die Voorsitter bedank nogeens al die betrokke persone en instansies. Verversings word aan die lede van die Genootskap Oud-Pretoria en die gaste bedien deur Merle Andrews. Sy word van harte bedank.

-o-

SKOOLTUINKOMPETISIE VIR 1989

Die skooltuinkompetisie vir primêre en sekondêre skole in Pretoria en omgewing, wat sedert 1955 jaarliks deur die Genootskap Oud-Pretoria gereël word, het ook gedurende 1989 aktiewe deelname verseker.

'n Totaal van 18 skole het om vier wisseltrofeë meegeding, d.w.s. twee trofeë elk in die afdeling vir primêre en vir sekondêre skole, waarvan 11 in die eerste en 7 in die tweede kategorie om die louere gewedywer het.

Die wenners van die kompetisie is soos volg aangewys:

Afdeling vir hoërskole:

Wenner: Pretoria High School for Girls

Tweede: St Alban's College en die Hoërskool Eldoraigue

Afdeling vir laerskole:

Wenner: Laerskool Mayville

Tweede: Brooklyn Primary School

Die beoordeling van die kompetisie is deur mnr. Clive Hornby, 'n tuinboukundige, en sy eggenote, mev. Gillian Hornby van Pretoria behartig. Die Genootskap Oud-Pretoria het op gepaste wyse sy opregte dank en waardering aan mnr. en mev. Hornby betuig vir hulle onbaatsugtige diens aan die jeug van Pretoria.

Mnr. Keith Kirsten van Waterkloof Garden Centre het 'n skenking van R100,00 gemaak vir die beste skooltuin. Die prys is deur Pretoria High School for Girls verower.

14 Desember 1989

E.G. Zapke

Die onthulling van die gedenkplaat vir Mnr. J.J. Kirkness op Kirkney by Pretoria

Van links na regs: Mevrou Edwyna Kirkness; Mnr. David John Kirkness; Mnr. John Niven Kirkness; Dr. N.A. Coetzee tydens sy toespraak ter geleentheid van die onthulling

Foto: T.E. Andrews

DIE NEDERLANDSE NZASM-PERSONEEL HERDENK

"'n Jong maatskappy, van alle kante bestook met kritiek en vernynigheid, moes met groen en onervare personeel 'n volledige spoorwegbedryf in 'n ontwikkelende land opbou en aan die gang hou."

R.C. de Jong, t.a.p. p.79.

"Nooit sal (ons Provinsie) vergeet dat Nederlandse energie ... 'n baie belangrike rol gespeel het in die algemene vooruitgang van Transvaal."

Die Administrateur van Transvaal, 1945.

Bespreking van: Robert Cornelis de Jong, "Die lewensomstandighede en kulturele bydrae van die Nederlandse NZASM-werknemers 1887-1909"; doktorske proefskrif Universiteit van Pretoria, November 1989, 18 + 277 pp., geïllustreerd, ongepubliseerd.

Die NZASM 1887-1908

Op 21 Junie 1887 is te Amsterdam die Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Spoorweg-Maatschappij (NZASM) gestig. Hy het van die regering van die Zuid-Afrikaanse Republiek (ZAR) 'n konsessie ontvang vir die aanleg en eksploitasie van spoorlyne in Transvaal, in die eerste plek van 'n spoorlyn van die grens met Mosambiek na Pretoria en die Witwatersrand, die Oosterlyn of Delagoabaaispoorweg genoem. Die doel daarvan was om die ZAR 'n verbinding met 'n nabygeleë, nie-Britse hawe te verskaf en onafhanklik van Britsebeheerde hawens te maak. Die NZASM het in 1890-97 die hooflyn van die Transvaalse spoorwegnet aangelê en die vervoer daarop besorg. Veral die aanleg van die Oosterlyn deur die Laeveld met sy koorskwalling en deur die bergland van Oos-Transvaal was 'n groot prestasie. Volgens die konsessievoorwaardes moeg die ZAR-regering in tyd van oorlog oor die volle dienste van die NZASM en sy personeel beskik. Hy het dit gedoen tydens die inval van Jameson in 1895/96 en die Anglo-Boere-oorlog 1899-1900.

In dié oorlog het die NZASM die ZAR-regering groot dienste bewys met vervoer van kommando's en krygsmateriaal, herstel van geskiet en vervaardiging van ammunisie en 4 ambulanstreine, herstel van spoorlyne en brúe tydens die Boere se opmars. Ná die besetting van stede, dorpe en spoorlyne het die Britse outoriteite die NZASM se eiendomme in beslag geneem en sy werknemers met buitelandse nasionaliteite uit Suid-Afrika verban. Die NZASM het saam met die Boererepublieke eervol ondergegaan. Die Britse regering het in 1908 die aandeelhouders skadevergoeding betaal en die NZASM is toe gelikwideer. Aldus is sy kort, maar veelbewoë en in verskeie opsigte roemryke bestaan beëindig.

Gedenkboeke

Die herinnering aan die NZASM word lewend gehou deur sy

talryke strukture in Transvaal en vier gedenkboeke. Hy het self twee gepubliseer en daarmee getuig van trots op sy pres-tasies, een by die opening van die Oosterlyn in 1895 en een in 1909 kort na sy likwidasie. In 1988 het by die herdenking van die stigting van die NZASM die boek "NZASM 100" verskyn;¹⁾ dit is grotendeels gewy aan die strukture (bouwerke) en rollende materieel. Die vierde gedenkboek is die hier bespreekte proef-skrif van Robert C. de Jong, wat die grootste deel van "NZASM 100" bygedra het; dit handel oor die personeel van die NZASM. In voorgaande publikasies het leiers van die NZASM, soos G.A.A. Middelberg, veel aandag gekry, maar die personeel min. Talle aspekte van hul werk en lewe in Suid-Afrika word deur R.C. bespreek: hul herkoms, aantal, leeftyd, godsdiens, werwing, diensvoorwaardes, oortog, vestiging, lewensomstandighede, huis-vesting, gesondheidstoestand, onderwys aan hul kinders, verhou-ding tot Afrikaners, ander immigrante en swartes, pro-Boer-ge-sindheid, prestasies in die oorlog 1899-1900, deportasie uit Suid-Afrika 1900-01 en soektog na 'n nuwe bestaan.

Die proefskrif is 'n afgeronde, deeglike stuk sosiale ge-skiedenis. Die bronne is oorvloedig en omvat die argief van die NZASM - grotendeels in die Algemeen Rijksarchief in Den Haag en by die ZASM in Amsterdam -, die Transvaalse Argiefbe-waarplek te Pretoria, die spoorwegsentrum in Johannesburg en private dokumente, waarvan o.m. die briewe van Middelberg en van Ir. A. Westenberg, bewoner van die NZASM-gedenkhuis in Pretoria, van belang is.

Kruger's Hollanders

Toe die NZASM sy werk begin, was in Transvaal geen opge-leide personeel beskikbaar nie. President Kruger het Neder-landse immigrante verkies bo Kaaplandse Afrikaners en ander immigrante. Daar was toe sprake van die bevoorregte "Kruger's Hollanders". Die meeste blanke werknemers van die NZASM was dan ook Nederlanders, hoewel die maatskappy ook lede van talle ander blanke nasies in diens geneem het. Volgens R.C. de Jong was in 1899 - ná personeelinkrimping - die aantal blankes in NZASM-diens 3162, van wie 1777 gebore Nederlanders, en 3712 gekleurdes, 'n opvallend groot aantal. Ruim die helfte van die Nederlanders was afkomstig uit die groot stede in Holland en Utrecht, min uit die agrariese provinsies Friesland en Gro-ningen (hoewel hierdie gewoonlik talle emigrante gelewer het) en baie min uit die suidelike Rooms-Katolieke provinsies. Ek wys egter op die herkoms van die verdienstelike opsigter en skrywer, die Katolieke P.H. Bouten, uit Limburg.²⁾

Die NZASM het moeite ondervind om personeel in Nederland te werf, ondanks die groot landboudepressie 1880-95 en werk-loosheid in die nywerheid en vrye beroepe, soos onderwys, in die stede. Die NZASM moes, afgesien van baie bekwame en ervare hoofpersoneel, genoeg neem met werkers wat ten dele min kwali-fikasies en 'n lae sosiale peil had. Verskeie van hulle het deur swak gedrag in en buite hul werk die Nederlanders in Suid-Afrika 'n slegte naam besorg.

Die Nederlanders het in Transvaal in 'n volkome vreemde omgewing beland. Hulle het verhuis van 'n vrugbare, planteryke, digbevolkte, welgeordende, beskaafde en ontwikkelde Europese land na 'n droë, bergagtige, boomarme, dunbevolkte, onontwikkelde en min geordende land, 'n Derde Wêreldland, sê ons tans. Hulle moes pionierswerk verrig in 'n land met 'n dikwels vyan-dige Natuur en met 'n onvriendelike bevolking. Tog het 'n paar duisend Nederlanders emigrasie na Suid-Afrika verkies bo Noord-Amerika en die veelbelowende kolonie Oos-Indië. Hul motiewe was lus tot avontuur - veral by jongkêrels -, simpatie vir die stam- en taalverwante Boereheldevolk - veral onder ortodoks-Protestante-, en by die meeste 'n soeke na beter betaalde werk, dus 'n ekonomiese motief. Onder hulle was tal van sosialiste uit groot stede.

In die eerste jare was die ontslae weens nalatigheid of drankmisbruik en die verloop van NZASM-personeel hoog. Maar na omstreeks 1895 is 'n beter opgeleide, ervare en eendragtige personeelkorps gevorm, wat in die oorlog 1899-1900 voorbeeldig geprester het.

Die Nederlanders het die koste van lewensonderhoud in Transvaal baie hoog gevind en gekla dat hul salarisse te min was. Die skrywer gaan nie in op die oorsake van die hoë koste nie; ek noem hier die hoë vervoerkoste weens die dun bevolking, die noodsaak om die fabrieksprodukte van oorsee in te voer, die monopolie-agtige prysvorming en die lae algemene produktiwiteit.

Hulle het hulle in Transvaal meestal geïsoleerd gevoel, nie slegs op spoorwegstasies in die eensaamheid nie, maar ook in dorpe en stede. Die skrywer beskryf uitvoerig, hoe hulle gepoog het om hul lewenswyse te handhaaf en talle meubels, gebruiks- en verbruiksartikels uit Europa ingevoer het. Om die vaderlandse geselligheid te bewaar het hulle talle verenigings gestig. Hulle het saam gesing, gimnastiek beoefen, gedans, musiek gemaak, gedeklaameer en feesgevier, Koninginnedag en Sint Nikolaas (geen Kersvader nie). Hulle het ook na landsgewoonte ontspan, uitstappies onderneem - veral per trein -, piekniek gehou en gejag, want hulle het tog 'n paar goeie skuts opgelewer.

Wat hul godsdiens betref, skat R.C. de Jong dat 60 tot 70% hulle as Nederduits Hervormd verklaar het, 10 tot 20% Gereformeerd en die origes Katoliek of anders. Min het gemeld dat hulle geen lid van 'n kerk was nie, maar die onkerklikheid onder hulle was hoog weens hul herkoms uit onkerklike gebiede (stede) en hul werk ver van kerke. Die Nederduitsch Hervormde kerk en die Gereformeerde kerk in Transvaal het merendeels Nederlanders as predikant gehad. Daarom het kerkgetroue Nederlanders hulle graag daarby aangesluit en nie by die Nederduits Gereformeerde kerk nie, omdat daarin die meeste predikante uit die Kaapkolonie gekom het en anti-Nederlands was.

Verhouding tot ander volksgroepe

Dit bring die skrywer tot die verhouding tussen Nederlanders en die inheemse groepe. Eers die Afrikaners. Nederlanders wat in hul land geglo het aan die stamverwante heldevolk van Boere, is in hulle meestal diep teleurgestel. Ook talle Zasmers het die Transvalers onopreg, skynvroom, lui en onsedelik gevind. Die Afrikaners het hulle vererg aan die vloeke, drank-sug en ongemanierdheid van talle Zasmers en ander Nederlanders. Die president en sy aanhangers was min of meer pro-Nederlands en pro-NZASM, maar die Afrikaner-opposisie en sy pers was gekant teen die konsessie en monopolie van die NZASM. Die nie-Transvalers onder hulle is vererg deur die voorkeur wat "Krugers Hollanders" by aanstellings geniet het.

Dan die ander immigrante, merendeels Engelstalig. Hulle was ook Europeërs uit ontwikkelde lande en ons sou verwag dat die Nederlanders, ook Zasmers, hulle meer aangetrokke tot hulle as tot die Afrikaners sou voel. Die Jingoïsme by talle Britte het die Nederlanders merendeels sterk anti-Brits gemaak en hulle het die Afrikaners gesteun. Die Zasmers het hulle eendragtig vir die oorlog teen Brittanje ingespan en hulle is daarom almal as dislojaal deur die Britse outoriteite na die besetting van die Boererepublieke gedeporteer.

Die Engelstalige Uitlanders het die Nederlanders en die NZASM beskou as helpers van die verfoeide bewind van Kruger en as die grootste hindernisse om Transvaal oor te neem. Hulle het saam met die Afrikaner-opposisie van kommandant-generaal Piet Joubert en sy aanhangers 'n fel persveldtog gevoer teen die Nederlanders en die NZASM wat beskuldig is van monopolie-misbruik, traë spoorwegaanleg, swak vervoerdienste, talle ongelukke, hoë tariewe, gebruik van Nederlands in plaas van Engels en so meer. Klagte oor swak dienste en ongelukke was ten dele geregverdig, maar die dienste het vanaf 1896 verbeter en die tariewe is verlaag. Origens het die kritiek die Zasmers min beïndruk.

Volgens die skrywer was die verhouding met die swart werknemers merkwaaardig goed. Die meeste Nederlanders het die swart Zasmers beter as talle Afrikaners en Uitlanders behandel, hulle beskou as natuurkinders en met geduld bejeën.

Die sorg van die NZASM vir sy personeel

Die outeur wy verskeie bladsye aan hierdie sorg. Die Direksie het bestaan uit bekwame, ervare en bowendien sosiaal voelende leiers. Hulle het spoedig besef hoe moeilik die aanpassing en die lewe van hul werknemers in Suid-Afrika was en vir dié tyd 'n sosiaal vooruitstrewende beleid gevolg. Hulle wou van die NZASM nie alleen tegniese en ekonomiese nie, maar ook sosiaal 'n modelbedryf maak. Ook sy openbare betrekking-beleid was vir dié tyd vooruitstrewend. Hy het bereik dat sommige koerante soos "De Volksstem" en "The Press" hom verdedig en het twee gedenkboeke uitgegee.